

УДК 376-056.36

DOI 10.32626/2413-2578.2019-14.219-227

С.П. Миронова
muronova@ukr.net

РОЗВИТОК СВІДОМОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Відомості про автора: Миронова Світлана Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач, професор кафедри корекційної педагогіки та інклюзивної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: формування професійної компетентності педагогів щодо роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в спеціальних та інклюзивних закладах. Email: muronova@ukr.net

Contact: Profesor Svitlana Myronova, Doctor of Education, head of department correctional pedagogy and inclusive education Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. In terms of research: psychological and pedagogical support for children with special educational needs in special and inclusive education. Email: muronova@ukr.net

Відомості про наявність друкованих статей на дану тематику:

1. **Миронова С.П.** Педагогические технологии в обучении детей с нарушениями познавательной деятельности // Культурогенезные функции дошкольного и специального образования: развитие инновационных моделей : сборник научных статей / Чуваш. гос. пед. ун-т ; отв. ред. Т.Н. Семенова. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2017. – С. 123 – 125.; 2. **Миронова С.П.** Індивідуальний підхід до учнів в умовах інклюзивної освіти // Заступник директора школи. – 2016. - № 10. – С. 27 - 34.; 3. **Миронова С.П.** Подолання упередженості щодо осіб з психофізичними порушеннями як шлях до суспільної та освітньої інтеграції // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М.Синьова, О.В.Гаврилова. – Вип. VII. В 2-х т., том 1. - Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2016. – С. 280 – 289.

Миронова С.П. Розвиток свідомого ставлення до навчання у дітей з інтелектуальними порушеннями в контексті реалізації Концепції Нової української школи. Актуальним завданням Нової української школи є формування в учнів уміння вчитися впродовж

життя. Формування цієї компетентності ґрунтується на свідомому ставленні учня до засвоєння знань, оволодіння вміннями, оцінювання власних результатів і побудови перспектив. Розв'язання цього завдання стосується й учнів з інтелектуальними порушеннями, освіта яких має поєднуватись із корекцією розвитку в них свідомого ставлення до навчання. У статті висвітлюються результати дослідження ставлення старшокласників з інтелектуальними порушеннями до процесу навчання; подаються методичні рекомендації з розвитку свідомості й активності цих учнів у навчанні. З'ясовано, що учні з інтелектуальними порушеннями переважно формально ставляться до навчального процесу, не усвідомлюючи своєї ролі в ньому; старшокласники не проводять взаємозв'язку між своїм навчанням та професійним вибором у майбутньому; використання комп'ютерних засобів підвищує в учнів зовнішній інтерес до навчання, проте самостійно пізнавальні інтереси учні не розвивають. Для розвитку свідомого та активного ставлення до оволодіння знаннями і вміннями в учнів з інтелектуальними порушеннями слід використовувати у процесі їхнього навчання корекційні прийоми.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями; свідоме ставлення до навчання; Нова українська школа; розвиток свідомості й активності; корекційні прийоми.

Миронова С.П. Развитие сознательного отношения к обучению у детей с интеллектуальными нарушениями в контексте реализации Концепции Новой украинской школы. Актуальной задачей Новой украинской школы является формирование у учащихся умения учиться всю жизнь. Формирование этой компетентности базируется на сознательном отношении учащегося к усвоению знаний, овладению умениями, оцениванию собственных результатов и построению перспектив. Решение этой задачи относится и к учащимся с интеллектуальными нарушениями, образование которых должно осуществляться совместно с коррекцией развития у них сознательного отношения к обучению. В статье описаны результаты исследования отношения старшеклассников с интеллектуальными нарушениями к процессу обучения; поданы методические рекомендации по развитию этой компетентности учащихся. Выявлено, что большинство школьников с интеллектуальными нарушениями формально относятся к учебному процессу, не осознавая своей роли в нем; учащиеся не устанавливают взаимосвязи между своим обучением и профессиональным выбором. Компьютерные средства обучения повышают только формальный интерес школьников к обучению. Для развития сознательного и активного отношения к овладению знаниями и умениями у учащихся с интеллектуальными нарушениями необходимо

использовать в процессе их обучения специальные коррекционные приемы.

Ключевые слова: дети с интеллектуальными нарушениями; сознательное отношение к обучению; Новая украинская школа; развитие сознательности и активности; коррекционные приемы.

Myronova S. Development of a conscious attitude towards learning in children with intellectual disabilities in the context of the Concept of the New Ukrainian School. The urgent task of the New Ukrainian School is to form students' ability to study throughout their lives. The formation of this competence is based on the conscious attitude of the student to the acquisition of knowledge, mastery of skills, assessment of their own results and the construction of perspectives. The solution to this problem also applies to students with intellectual disabilities. Education should not only provide these students with certain knowledge, but also teach them to use them in practice. It is possible to achieve this only if the student learns to consciously master the educational material, their conscious and active attitude to the training sessions. At the same time, such an attitude is complicated by the psychological characteristics of children. Results of the study of the ratio of senior pupils with intellectual disabilities to the learning process; given methodical recommendations for the development of consciousness and activity of these students in the study are covered in the article. Students, because of cognitive decline, are not interested in the process of obtaining knowledge, they often assimilate them mechanically. Because of the disruption of thinking, the inability to draw conclusions, students learn knowledge superficially, not understanding the true nature of the causes and consequences, relationships and interdependencies. Educational work also requires sufficient development of attention, work capacity, making volitional efforts, self-control, and these qualities are disturbed or unformed in students with intellectual disabilities. It has been found that students with intellectual disabilities do not realize their role in the educational process; Senior pupils do not interact with their studies and professional choices in the future; the use of computer facilities increases the students' external interest in learning, but the self-cognitive interests of students do not develop. To develop a conscious and active attitude to mastering the knowledge and skills of students with intellectual disabilities, they should use corrective techniques in the process of their education.

Key words: children with intellectual disabilities; conscious attitude to learning; New Ukrainian School; development of consciousness and activity; correctional tricks.

Постановка проблеми. Однією з 10 ключових компетентностей Нової української школи є «уміння вчитися впродовж життя» [1]. Формування цієї компетентності ґрунтується на свідомому ставленні

учня до засвоєння знань, оволодіння вміннями, оцінювання власних результатів і побудови перспектив. Власне ця компетентність повністю відповідає педагогіці партнерства, яка є напрямом Нової української школи, а ефективне партнерство повністю залежить від свідомості учасників. Повною мірою ці підходи стосуються і освіти дітей з особливими освітніми потребами. Тож розвиток свідомого ставлення учнів з інтелектуальними порушеннями (далі – учнів з ІІ) до навчання є актуальним завданням сучасної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема активності й свідомості учнів з ІІ, їхньої самостійності у процесі навчання в олігофренопедагогіці досліджувалась як складова спеціальної дидактики (М.Граборов, Г.Дульнєв, Л.Занков, І.Єременко, С.Миронова та ін.) та завдання корекційно-розвиткової роботи (В.Бондар, І.Дмітрієва, І.Єременко, В.Липа, Г.Мерсіянова, В.Синьов, М.Матвєєва та ін.); у спеціальній психології вона розглядалась стосовно особистісних характеристик дітей з ІІ (М.Матвєєва, С.Рубінштейн, В.Синьов, Н.Стадненко, О.Хохліна та ін.). Проте в сучасній корекційній психопедагогіці окремих досліджень щодо розвитку свідомого ставлення учнів з ІІ до освітнього процесу не здійснювалось. Це й спонукало нас до вивчення цієї проблеми через призму Концепції Нової української школи.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження ставлення старшокласників з ІІ до процесу навчання та формулювання методичних рекомендацій з розвитку свідомості й активності учнів з ІІ у навчанні.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети використовували такі методи: теоретичний аналіз проблеми дослідження; спостереження за навчальною діяльністю учнів; анкетування старшокласників; кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Теоретичний аналіз проблеми дослідження свідчить, що розвитку свідомості та пізнавальної діяльності учнів з ІІ у навчанні, приділяється достатньо уваги. Освіта має не лише забезпечити учнів з ІІ певними знаннями, а й навчити користуватись ними у практичній діяльності (В.Бондар, І.Єременко, В.Синьов та ін.). Досягнути цього можна лише за умови свідомого засвоєння учнями навчального матеріалу, їхнього свідомого і активного ставлення до навчальних занять. Водночас таке ставлення ускладнюється передусім психологічними особливостями дітей з ІІ (С.Рубінштейн, В.Синьов, Н.Стадненко та ін.). Зокрема, учні внаслідок зниження пізнавальної активності не цікавляться процесом одержання знань, часто засвоюють їх механічно. Через порушення операцій мислення, невміння робити умовисновки учні засвоюють знання поверхово, не розуміючи

справжньої сутності причиново-наслідкових зв'язків і взаємозалежностей. Навчальна робота потребує також достатнього розвитку уваги, працездатності, докладання вольових зусиль, самоконтролю, а ці якості є порушеними або й несформованими в учнів з ІІІ (Г.Дульнєв, В.Синьов, М.Матвєєва та ін.).

Для вивчення ставлення старшокласників до процесу навчання, застосування в ньому сучасних інформаційних засобів, розуміння ними своєї освіти для післяшкільного життя була розроблена анкета, яка містила як програмовані, так і відкриті запитання. Наведемо її.

Анкета для учнів

1. Чи подобається тобі вчитись?
2. Що саме ти любиш у школі?
3. Що тобі не подобається в школі?
4. Хотів би ти навчатись в іншій школі? Чому?
5. Ти хотів би, щоб канікул було більше?
6. Для чого потрібно вчитися?
7. Для чого задають домашні завдання?
8. Ти любиш відповідати на уроках?
9. Ти завжди виконуєш завдання вчителя на уроці?
10. Ти завжди виконуєш домашнє завдання?
11. Чи подобаються тобі уроки з використанням комп'ютера?
12. Чим тобі подобаються заняття з комп'ютером?
13. Чи використовуєш ти комп'ютер, коли вчиш уроки вдома?
14. Скільки часу вдома ти проводиш за комп'ютером / телефоном / планшетом?
15. Для чого ти користуєшся гаджетами?

У дослідженні взяли участь 24 учні 6-х класів з інтелектуальними порушеннями Одеської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату №71 І-ІІ ступенів і Комунального закладу Київської обласної ради «Таращанський навчально-реабілітаційний центр» та 22 учні 6-х класів з типовим розвитком (далі – учні з ТР) Кричунівської загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів Одеської області.

Переважній більшості респондентів подобається вчитися - 82% учнів ТР, 75% учнів з ІІІ, хоча позитивні відповіді тут переважають в учнів з ТР. Не можуть визначитись із ставленням до навчання 18% учнів з ТР, 8% учнів з ІІІ. Не люблять навчатись 17% шестикласників з ІІІ. При цьому 91% учнів ТР і 83% учнів з ІІІ не хочуть навчатись в іншій школі, бо їм подобається своя; вагаються щодо цього 9% учнів з ТР; хотіли б змінити заклад 17% учнів з ІІІ.

Ми попросили дітей пояснити, що саме вони люблять в школі. Відповіді на це запитання подаємо у таблиці 1.

Таблиця 1.

Фактори, через які діти люблять школу

№	Відповідь	Кількість виборів учнів з ТР	Кількість виборів учнів з ІП
1.	Вчителів	1	
2.	Однокласників	2	
3.	Вчитися	11	6
4.	Шкільні свята	2	
5.	Здобувати нові знання	5	
6.	Роботу на уроці	1	
7.	Спілкуватись з друзями	4	6
8.	Уроки (фізкультура, математика, хімія, біологія, фізика, історія, праця)	5	6
9.	Спілкуватись з учителями	3	
10.	Мені подобається ходити		1
11.	Без відповіді		5

Учні з ТР називали декілька факторів, більшість з яких стосувались навчання або спілкування, яке є провідною діяльністю в підлітковому віці. Учні з ІП надавали лише по одному поясненню. При цьому 20,8% респондентів з ІП не відповіли на запитання. Якісний аналіз показує, що діти з ІП переважно формально ставляться до навчального процесу, не усвідомлюючи своєї ролі в ньому.

Ми з'ясували, що старшокласникам не подобається в школі. 45% учнів з ТР все подобається; до негативних причин 55% дітей віднесли окремі уроки, домашні завдання і необхідність рано вставати. 50% учнів з ІП не відповіли на це запитання, що знову ж таки свідчить про низький рівень свідомості респондентів щодо навчання. 33% називали різні уроки; окремі учні не хочуть рано вставати; одному учневі не подобається шум в школі.

Обидві категорії учнів були одностайними щодо канікул - 91% учнів з ТР, 92% учнів з ІП хочуть, щоб канікул було більше.

Ми вивчили, чи розуміють учні, для чого вони навчаються і виконують домашні завдання. 45% учнів з ТР і 33% учнів з ІП вчать, щоб «багато знати і вміти», «бути розумним». 50% учнів з ТР усвідомлюють, що шкільне навчання є основою подальшого життя: «щоб у майбутньому реалізувати себе в житті», «щоб досягнути своєї мрії», «щоб здобути професію», «щоб далі вчитися». Лише 21% учнів з ІП сказали, що вчитись потрібно для того, щоб здобути професію чи знайти гарну роботу. 64% учнів з ТР і 1% учнів з ІП розуміють, що домашнє завдання допомагає «засвоїти і закріпити вивчений матеріал, удосконалити вивчене на уроці». 50% учнів з ІП вважають, що домашнє завдання дають для того, щоб «діти добре запам'ятали матеріал». 24% учнів з ІП відповідали, зокрема, що домашні завдання задають «щоб їх

виконувати», «просто так», а 25% - не відповіли. Отже, усвідомленість необхідності навчання в учнів з ІІ є невисокою.

75% старшокласників з ІІ подобається відповідати на уроках, що свідчить про певну зацікавленість процесом навчання, наявність бажання до комунікації з учителем. 83% цих учнів виконують завдання вчителя на уроці; 75 % - роблять домашні завдання під керівництвом вихователя.

Ми вивчили, чи підвищується мотивація до оволодіння знаннями, якщо використовуються сучасні комп'ютерні засоби навчання. 91% учнів з ТР і 100% учнів з ІІ подобаються тобі уроки з використанням комп'ютера. Старшокласники з ТР пояснюють свій інтерес так: «дізнаюсь щось нове з інтернету», «набагато цікавіше так виконувати завдання», «навчився створювати програми», «дізнався, як його можна використовувати в роботі». Учні з ІІ переважно відповідали, що це «цікаво», тобто вони оцінюють лише зовнішню сторону технічних засобів.

55% учнів з ТР та 75% учнів з ІІ використовують комп'ютер, коли вчать уроки вдома.

Ми вивчили, скільки часу проводять учні з різними гаджетами (комп'ютер, планшет, телефон) вдома. Одержали такі результати:

- менше 1 години - 36% учнів з ТР, 25% учнів з ІІ;
- більше 1 години - 55% учнів з ТР, 8% учнів з ІІ;
- більше 3 годин - 9% учнів з ТР, 67% учнів з ІІ.

Пояснення учнів щодо користування гаджетами подаємо у таблиці 2.

Таблиця 2.

Причини використання гаджетів старшокласниками

№	Відповідь	Кількість виборів ТР	Кількість виборів ІІ
1.	Знаходити нову інформацію	6	2
2.	Готую повідомлення на урок	2	
3.	Для дзвінків	5	1
4.	Спілкування в соцмережах	2	
5.	Для фотознімків	2	
6.	Для того, щоб пізнавати світ	3	
7.	Щоб не відставати від однолітків у розвитку	3	1
8.	Щоб знати більше	4	
9.	Щоб знати новини в Україні	2	
10.	Грати в ігри	3	6
11.	Послухати музику	2	
12.	Для відпочинку		2
13.	Лазити в інтернеті	1	
14.	Щоб чимось себе зайняти		5
15.	Дивлюсь відео		3
16.	Цікаво		3
17.	Складне питання		4
18.	Без відповіді		3

* Діти надавали декілька відповідей, тому % ми не вираховували.

Результати свідчать, що в учнів з III комунікація з віртуальною реальністю займає набагато більше часу, а мета є скоріше розважальною, ніж спрямованою на розвиток пізнавальних інтересів. Частина дітей користується гаджетами, навіть не усвідомлюючи мотивів, а щоб просто себе зайняти. У той же час їхні однолітки з TP користуються гаджетами не лише для розваги, а й для знаходження нової пізнавальної інформації, додаткових відомостей для вивчення уроків, слідування за новинами в країні, спілкування з однолітками.

Теоретичний аналіз проблеми та її практичне вивчення свідчать, що одним із ефективних шляхів розвитку свідомого ставлення до навчання, а відповідно й активності дитини, є її мотивація. Старшокласникам слід показувати необхідність знань для їхнього самостійного життя, практичної діяльності. Розуміння важливості знань слугуватиме водночас і засобом підвищення усвідомленості їх засвоєння. Свідомість засвоєння знань підвищиться також завдяки формуванню вмінь застосовувати їх у практичній діяльності.

Нами розроблені корекційні прийоми реалізації розвитку активності і свідомості учнів у навчанні, зокрема:

- активізація знань дітей з метою використання їх власного досвіду;
- привчання до реалізації результатів сприймання та перевірки правильності власних дій;
- розвиток індивідуальних пізнавальних інтересів учнів;
- застосування творчих завдань;
- розвиток вмінь використовувати знання в різних життєвих ситуаціях;
- встановлення логічних зв'язків між відомим матеріалом і новим;
- аналіз матеріалу дітьми, виділення головного в ньому;
- формування аналізу і синтезу з опорою на матеріал уроку;
- поступове формування вміння порівнювати, використовуючи детальну інструкцію, план, схеми, 3-й об'єкт тощо;
- з метою розвитку узагальнення і абстрагування: формування наочно-видимих зв'язків і залежностей між предметами і явищами; вербалізація емпірично здобутих уявлень про навколишнє; осмислення від конкретного до абстрактного;
- створення умов для подолання розриву між теорією і практикою: формування вмінь орієнтуватись у завданні, аналізувати його, відтворювати та диференціювати знання, переносити їх з однієї ситуації в іншу;
- введення в навчальний процес спеціальних прийомів, що стимулюють учнів до використання здобутих знань: перед

застосуванням пригадати теорію; іноді спочатку практично засвоювати дії, а потім їх теоретично обґрунтовувати; розчленовувати аналіз завдання; навчати користуватись планом; стимулювати міркування вголос про способи і послідовність виконання завдань;

- формування вмінь самостійно знаходити помилки у своїй роботі;

- амортизація негативних реакцій на неуспіх, постійне підкреслювання досягнень учня.

Висновки і перспективи. Отже, вивчення стану проблеми у літературі та практиці спеціальної освіти свідчить про те, що свідоме ставлення учнів з інтелектуальними порушеннями до навчання є умовою його ефективності та запорукою успішного розвитку протягом всього життя. Особливої значущості свідомість і активність учнів набувають в умовах Нової української школи, процес навчання в якій ґрунтується на особистісно-орієнтованому розвитку учнів. Формування вміння вчитися все життя має починатися ще в школі, незалежно від типу закладу, в якому буде одержувати освіту учень з інтелектуальними порушеннями. Тому перспективним завданням дослідження вбачаємо розробку та апробацію методичних рекомендацій щодо корекційного навчання учнів з інтелектуальними порушеннями в закладах середньої освіти з інклюзивним навчанням.

Бібліографія

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>. **2. Синьов В.М.,** Бондар В.І. (2015) Освітня інтеграція учнів з інтелектуальними порушеннями: навчально-методичний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені Н.П.Драгоманова. **3. Синьов В.М.,** Матвєєва М.П., Хохліна О.П. (2008). Психологія розумово відсталої дитини: Підручник. Київ: Знання.

References

1. Konceptsiya realizaciyi derzhavnoyi polityky`u sferi reformuvannya zagal`noyi seredn`oyi osvity` «Nova ukrayins`ka shkola» na period do 2029 roku [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>. **2. Sy`n`ov V.M.,** Bondar V.I. (2015) Osvitnya integraciya uchniv z intelektual`ny`my` porushennyamy`: navchal`no-metody`chny`j posibny`k. Ky`yiv: Vy`d-vo NPU imeni N.P.Dragomanova. **3. Sy`n`ov V.M.,** Matvyeyeva M.P., Hoxlina O.P. (2008). Psy`xologiya rozumovo vidstaloyi dy`ty`ny`: Pidruchny`k. Ky`yiv: Znannya.

Received 15.03.2019

Accepted 15.04.2019